

LUONTOKUVA SILLAN- RAKENTAJANA - DIALOGISEN TILAN LUOMINEN SOVELTAVAN KUVATAITEEN KEINAIN

Janette Backman

S

uomalaisten suhde metsään on läheinen ja monimuotoinen. Ilmiötä voidaan kutsua metsäsuhteeksi (Halla, Karhunkorva, Kärkkäinen & Paaskoski, 2019). Lähestyn tutkielmassani koillismaalaisten, usein konfliktoituneitakin, metsäsuhteita soveltavan taiteen ja erityisesti luontokuvauksen keinoin. Aloitin taideperustaisen tutkimushankkeen yhdessä Kalle Immosen kanssa kuvaamalla ja haastatteleamalla valittuja henkilöitä selvittääksemme heidän metsäsuhteitaan ja niiden taustoja.

Sittemmin tutkielmamme painotukset erosivat toisistaan. Immosen keskittyessä omassa tutkimuksessaan metsäsuhteita kuvaavien valokuvien tuottamiseen ja analysointiin, lähestyy oma tutkimukseni soveltavan kuvataiteen mahdollisuuksien tarkastelua osallistavan taiteen terminologiasta tutun dialoginen tila -käsitteen avulla. Dialogisen tilan ja dialogin pyrkimyksenä on tuottaa ymmärrystä toisten näkemyksistä ja luoda merkityksiä toiminnan kohteena oleville asioille (Alhanen, Soini & Kangas, 2015). Tutkimukseni dialoginen tila muodostuu metsäsuhteita kuvaavista valokuvista kootuista näyttelyistä.

Kuva 1. Kalle Immonen näyttää kamerastaan tutkimushenkilö Joonaa Jaakkolalle ottamia kuvia Jaakkolan marjastusheikestä. Kuva: Janette Backman, 2018.

Tavoitteena on ollut mahdollistaa näyttelyiden avulla vuorovaikutteinen ja dialoginen tila, jossa kaikki tutkimushenkilöt pääsevät tuomaan omia näkemyksiään esille ilman, että kenenkään näkemyksiä tulkitaan oikeiksi tai vääriksi. Tutkimuksella tarjottiin siihen osallistuneille henkilöille mahdollisuus syventää ymmärtämystään paitsi omasta metsäsuhteestaan, lisätä vuorovaikutustaan sekä saavuttaa ajatusmaailmojen mahdollista lähentymistä erilaisten metsäsuhteiden omaavien henkilöiden välillä. Metsässä otetut muotokuvat olivat keskeinen väline dialogin luomiselle.

TUTKIMUKSEN TAUSTOJA – ERILAISIA METSÄSUHTEITA

Tutkimuksessa on ollut mukana yksitoista kuusamolaista ja koillismaalaista henkilöä, joilla on toisistaan eroavat metsäsuhteet. Osaa henkilöistä pyydettiin projektiin mukaan metsiin ja luontoon liittyvien erilaisten työtehtäviensä taustoittamina, osa ilmoittautui mukaan lehti-ilmoituksen perusteella. Yhteistyötahoina ja tukijoina tutkimuksessa ovat olleet Metsähallitus Pohjanmaan luontopalvelut, Pölkky Oy, Ruka-Kuusamo Matkailu

Kuva 2. Tutkimukseen osallistunut Harri Kemppainen metsäpalstallaan Kuusamossa. Kuva: Janette Backman, 2018.

ry, Luonto-Liitto Pohjois-Suomen piiri, Suomen luonnonsuojeluliitto Kuusamon luonnonystävät ry, sekä Metsänhoitoyhdistys Kuusamo. Tutkimus sai apurahaa Metsämiesten säätiöltä.

Tutkimukseen mukaan lähteneillä yhdellätoista tutkimushenkilöllä on taustaa metsiin liittyen muun muassa metsien suojelusta, metsätaloudesta, metsien virkistyskäytöstä sekä poronhoidosta. Monen tutkimushenkilön metsäsuhde paljastui tutkimuksen aikana varsin laaja-alaiseksi ja metsiä käytettiin saman henkilön toimesta usein monella eri tavalla; niistä saatiin paljon erilaisia sekä aineettomia, että aineellisia hyötyjä.

TAIDEPERUSTAINEN TUTKIMUSMENETELMÄ

Tutkielmani kuuluu soveltavan kuvataiteen piiriin. Jokelan ja Huhmarniemen mukaan (2018) soveltava kuvataide on taidetta, jota tehdään usein yhteisön tarpeista ja sen lähtökohdista, yhteisön hyväksi. Taideperustainen tutkimus on puolestaan Baronen ja Eisnerin (2012) mukaan metodi, joka on suunniteltu laajentamaan inhimillistä ymmärrys-

Kuva 3. Tutkimukseen osallistunut Laura Vuoksenmaa metsien kätköissä, kuvattuna monivalotustekniikalla. Vuoksenmaa toivoi tässä kuvassa tulevansa kuvatuksi "metsään katoavana", olla osana metsää. Kuva: Janelle Backman, 2018.

tä. Metodin tavoitteena on syventää ja monipuolistaa käsitystä tutkimuksen kohteena olevasta asiasta tai ilmiöstä tuottamalla ilmaisuvoimainen teos, joka mahdollistaa yleisölle empaattisen osallisuuden tutkimuksen kohteena olevaan tilanteeseen tai ilmiöön. Jokelan (2015) mukaan taideperustaisessa toimintatutkimuksessa tavoitteet kohdistuvat usein myös yhteisön voimaantumiseen, yhteiskunnalliseen muutokseen sekä ympäristövastuullisuuden tai yhteisöllisyyden lisääntymiseen. Myös omasta tutkielmastani löytyvät nämä tavoitteet.

Soveltavan taiteen ja taideperustaisen tutkimuksen osallistavien pyrkimysten yhtymäkohdassa on dialogi. Yankelovichin (1999) mukaan dialogi on paljon syvällisempää kuin keskustelu, koska dialogissa ei pyritä välttämään aiheita, joista itse ollaan eri mieltä, vaan pyritään ottamaan toisen esittämät näkökulmat sellaisenaan huomioon ja ymmär-

tämään niiden sanomaa. Yankelovich korostaa myös, että dialogissa osallistujat ovat tasa-arvoisia ja näin ollen kaikilla näkökulmilla on yhtäläinen arvo. Dialogissa kuunnellaan empaattisesti toisen näkemyksiä ja siinä uskalletaan tuoda mitä erilaisimmatkin ajatukset julki. Erilaiset ajatukset otetaan huomioon arvostavasti, vaikka niistä ei oltaisi samaa mieltä (Yancelovitch, 1999).

HAASTATTELUITA JA SOVELTAVIA LUONTOKUVIA

Taide voi olla paitsi aineiston keruun menetelmä, se voi olla myös väline löytää yhdessä osallistujien kanssa käytännön ratkaisuja ongelmiin (Jokela & Huhmarniemi, 2018). Taiteella voidaan paitsi välittää tietoa ja ottaa kantaa, taide voi saada aikaan myös muutosta ja toisin näkemistä (Haapalainen & Niskanen, 2018). Koska tutkimuksen lähtökohtana on ollut interventio vallitsevaan tilanteeseen ja näin ollen tavoite on ollut mahdollistaa muutos, tarvittiin siihen väline. Taiteellisenä välineenä tutkimuksessa on toiminut valokuva – tarkemmin määriteltynä luontovalokuva, jossa mukana on ihminen. Tutkimuksen aikana kehitettiin termi ”soveltava luontokuva”.

Osallistavaksi taiteeksi voidaan määrittellä taidetoiminta, joka on osallistujalähtöinen, aktiiviseen toimijuuteen perustuva vuorovaikutuksellinen tilanne. Osallistava taide ja yhteisötaide luovat dialogisen suhteen ympäröivään maailmaan ja olennaista siinä ovat taiteen tekemisen kautta koetut merkitykselliset kokemukset ja niiden jakaminen (Hiltunen, 2007). Koska kyseessä on ollut yhteisöllinen ja osallistava tutkimus, kunkin tutkimushenkilön kanssa ideoimme yhdessä, miten hänen metsäsuhteensa tulisi parhaiten esille valokuvissa. Ideointi tapahtui niin sanotun alkuhaastattelun yhteydessä, jossa jokaisen tutkimushenkilön kanssa selvitettiin aluksi kyseisen henkilön taustoja ja hänen metsäsuhteensa. Tutkijan osa oli olla kuunteleva ja myötäelävä henkilö, joka tutkija-taiteilija -roolinsa avulla mahdollisti tutkimushenkilön mielipiteen esiintulon. Jokainen tutkimushenkilö sai itse miettiä sopivan tai tärkeäksi kokemansa paikan ja metsäympäristön, jossa hän halusi metsäsuhdettaan ilmentävät valokuvat otettavan. Usein henkilöillä oli jokin konkreettinen suhde juuri johonkin tiettyyn paikkaan, ja tutkimus saikin myös paikan tutkimuksen ulottuvuuksia. Kuvien avulla kuvattava henkilö sai mahdollisuuden tuoda esille mielipaikkansa, mutta myös mahdollisuuden ottaa kantaa metsien käyttöön liittyen. Kuvien avulla pystyttiin tuomaan esille myös epämieluisiksi koettuja asioita, esimerkiksi kielteinen suhtautumisen laajoihin avohakkuisiin.

Kuva 4. Janette Backmanin metsäsuhteita käsittelevä teos Kaamosgalleriassa. Kuva: Janette Backman, 2018.

VALOKUVANÄYTTELYT JA NIIDEN ROOLI TUTKIMUKSESSA

Maastossa kesän 2018 aikana suoritettujen valokuvausten jälkeen henkilöt saivat itse vaikuttaa näyttelyyn valittavien kuvien valintaan. Valituista kuvista koostettiin valokuvanäyttelyt, jotka olivat esillä marras–joulukuussa 2018 Kuusamon Kaamosgalleriassa ja Rovaniemen Tiedekeskus Pilkkeessä. Valokuvavedosten lisäksi näyttelyissä oli täydentä-

vää kuvamateriaalia diaesityksen muodossa. Diaesitys pyöri myös Oulangan luontokeskuksessa Kuusamossa, sekä myöhemmin vuonna 2019 Metsämuseo Lustossa Punkaharjulla. Kuusamon Kaamosgalleriassa oli esillä valokuvavedosten lisäksi tilataideteos, joka osaltaan toi esille erilaisia suhtautumisia metsiin ja niiden käyttöön liittyen. Teos koostui kattoon ripustettavasta parimetrisestä männyn oksasta, jossa roikkui puusta leikeltäviä suikaleita. Noihin suikaleisiin oli kirjoitettu polttokynällä lauseita tutkimushenkilöiden haastattelumateriaalista poimittuina kuvaamaan erilaisia metsäsuhteita. Teos oli osallistava, ja samaa suikaletta käännellessä sen toisella puolella luki myös lause, toisinaan jopa vasta-argumentti esitetyle kommentille tai mielipiteelle. Tämän tarkoituksena oli saada näyttelyssä kävijä huomaamaan erilaisia metsiin ja niiden käyttöön liittyviä tunteita ja suhtautumisia ja osallistumaan dialogiin taholtaan ajatustyöllään.

Näyttelyillä oli merkittävä rooli tutkimuksessa ja valokuvavedosten ja diaesitysten lisäksi näyttelyissä oli esillä jokaisen tutkimushenkilön itsensä kirjoittama lyhyt kertomus omasta metsäsuhteestaan. Kuvat ja haastattelumateriaali mahdollistivat henkilöiden välisen tutustumisen keskenään ja toimivat eräänlaisena välittäjäaineena siirrettäessä tietoa erilaisista metsiin suuntautuvista arvostuksista. Kuvat herättelivät samaistumaan katsottavaan kuvaan ja siinä esiintyvän ihmisen maailmankuvaan. Näin ollen ne mahdollistivat empaattisen, tunnepohjaisen kokemuksellisuuden ja ymmärtämyksen syntyminen. Aalto-yliopistossa kuvataideterapiaan ja valokuvaan perehtyneen Elina Jaakkolan (2017) mukaan ”valokuvien käyttö avaa väylän sanattomalle kokemiselle ja viestinnälle, mikä mahdollistaa syvemmän emotionaalisen vuorovaikutuksen”. Hänen mukaansa valokuvat ohjaavat tunnekokemuksiin, joita voi muutoin olla vaikeaa saavuttaa ja sanallistaa. Jaakkola pohjaa näkemyksiään Hakolan, Mannermaan, Kofertin ja Koulun näkemyksiin valokuvan terapeuttisesta voimasta (2009). Myös voimauttava valokuva -termin kehittäjän, taide- ja sosiaalikasvattaja Miina Savolaisen mukaan valokuva tavoittaa nähdyn tuleminen ja näkymättömyyden abstraktia ja tunnepitoista, vaikeasti sanallistettavaa ainesta. Hänen mukaansa valokuvalla voidaan lisäksi purkaa valta-asetelmia, lisätä vastavuoroisuutta ja vuorovaikutustaitoja yhteisössä (Savolainen, 2008).

Osallistavan taiteen teokset kommunikoivat tai synnyttävät vuorovaikutusta. Voidaan puhua mm. sosiaalisesti sitoutuneesta taiteesta, interventionistisesta taiteesta, soveltavasta taiteesta, dialogisesta taiteesta ja yhteisötaiteesta (Haapalainen, 2018). Osallistava taide poikkeaa lähtökohdiltaan taide-termistä, johon on perinteisesti liitetty taiteilija-yksilö teoksen tekijäksi. Haapalaisen (2018) mukaan osallistavassa taiteessa puretaan käsitys aktiivisesta taiteilijasta ja passiivisesta katsojasta. Teos määrittyy enemmänkin välineeksi tai tilanteeksi, jonka taiteilija jakaa yhdessä muiden kanssa. Näytte-

Kuva 5. Janette Backman ja tutkimukseen osallistunut Tarja Leinonen-Viinikka Kaamosgallerian valokuvänäyttelyssä Kuusamossa. Kuva: Linda Sainio, 2018.

lyssä esitetyt valokuvat toimivat välineenä dialogisen tilan luomisessa. Teoksen katselu on itse asiassa ”kohtaamisen hetki” dialogissa. Saman tyyppisestä kohtaamisen hetkestä taideperustaisessa toiminnassa kertoo Venni Ahlbreg (2012) omassa tutkielmassaan.

RYHMÄKESKUSTELUTILAISUUDET – OIVALLUKSIA METSÄSUHTEESTA

Kuusamon Kaamosgalleriassa järjestetyssä valokuvanäyttelyssä henkilöt pääsivät tutustumaan toistensa haastattelumateriaaleihin ja valokuviin ja samalla osa henkilöistä tapasi toisensa kasvotusten näyttelyn avajaisissa. Tutkimushenkilöitä haastateltiin valokuvanäyttelyssä käynnin jälkeen. Vastauksia analysoitiin fenomenologis-hermeneuttisella, tulkinnallisella tutkimusotteella, jossa subjektiivisuus ja henkilön omasta, henkilökohtaisesta kokemuksellisuudesta lähtöisin oleva aistimusten, kokemusten ja elämysten pohtiminen nähdään merkityksellisenä (Laine, 2010).

Avajaisten jälkeen toteutetut ryhmäkeskustelutilaisuudet järjestettiin pienryhmissä, koska kaikki tutkimushenkilöt eivät päässeet kerralla paikalle. Kaikkein hedelmällisintä olisi ollut, jos hyvinkin erilaisten metsäsuhteiden omaavat henkilöt olisivat päässeet

keskustelemaan keskenään. Tämä ei kuitenkaan kunkin henkilön aikataulusyistä täysin onnistunut.

Loppuhaastattelussa tutkimushenkilöt sanoivat toimintatutkimukseen osallistumisella olleen positiivisia vaikutuksia oman metsäsuhteensa syvenemiseen. Osa kertoi, ettei ollut koskaan syvällisesti miettinyt, kuinka tärkeä metsä heille onkaan ja kuinka luonteva osa elämää heille on metsien moninainen käyttö esimerkiksi ulkoilussa, marjastuksessa, metsästämisessä tai polttopuiden keräämisessä. Monelta löytyi kokemusta myös puukauppojen tekemisestä. Osalle metsien tehostettu talouskäyttö oli vieras ja epämieluisa asia, toisille sitä oli taas pelkkä metsien suojeleminen. Ymmärrystä kuitenkin toisenlaisille metsäsuhteille löytyi, vaikkei kaikkea toimintaa suoranaisesti hyväksytykään.

Kuva 6. Riina Puurunen kuvattuna mielipaikassaan, lempipuunsa juurella. Kuva: Janette Backman, 2018.

Haastatteluissa tuli ilmi, että kaikkien metsäsuhteiden taustalla ymmärrettiin olevan vuosikymmenien ja vuosisatojen perinteet ja siirtynyt, opittu kulttuurinen tausta. Ymmärrystä löytyi myös sille, että suojele on tärkeää, kuin myös metsien talouskäyttö niin kansantaloudellisesti kuin työpaikkojenkin vuoksi. Osa kertoi, että he olivat tutkimuksen myötä havahtuneet tajuamaan olevansa etuoikeutettuja liikkumaan metsissä vapaasti ja omistamaan metsää: tämä ei onnistu kaikkialla maailmassa.

LOPPUPÄÄTELMIÄ

Tutkimus onnistui havahduttamaan tutkimushenkilöitä huomaamaan asioita omasta metsäsuhteestaan, sekä tarkastelemaan syvällisesti suhtautumistaan erilaisia metsäsuhteita kohtaan. Tutkimukseen osallistuminen soveltavan kuvataiteen keinoin näin osaltaan vahvisti henkilöiden havaintoja ulkomaailmasta. Se vahvisti myös heidän itsetunteustaan ja metsällistä identiteettiä.

Kokemuksena useilla tutkimushenkilöillä oli se, että he pystyivät nyt ehkä laajemmin ymmärtämään kunkin metsäsuhteen taustalla olevia motiiveja ja erilaisten arvostuksien syitä, eli tutkimus mahdollisti aiempien näkemysten ja ajattelua ohjaavan viitekehyksen avartumisen. Henkilöiden ajatus- tai arvomaailmassa ei välttämättä syntynyt aina uutta tietoa tai muutosta, mutta pysähtyminen pohtimaan asioita usealta eri kantilta koettiin hedelmälliseksi ja oivallusten synty omasta metsäsuhteesta ja sen taustoista koettiin voimauttavaksi.

Vuorovaikutteisuus kasvatusten ei aina ryhmäkeskusteluissa suuren joukon erinäisistä aikataulusyistä onnistunut ja kokoontuminen tavalla, jossa kaikki tutkimushenkilöt olisivat olleet yhtä aikaa paikalla, jäi saavuttamatta. Näin ollen kohtaamiset hyvin erilaisten metsäsuhteiden omaavien henkilöiden välillä eivät aina onnistuneet. Tutkija-taiteilijana ja aktiivisena myötäeläjä-havainnoijana kuitenkin voin todeta, että dialogisen tilan saavuttaminen ei aina vaadi kasvatusten kohtaamisia, vaan se voi olla myös vailla konkretiaa oleva, ajatusmaailmallinen tila, jossa prosessoidaan asioita ja ilmiöitä.

LÄHTEET

- Ahlberg, V.** (2018). *Näkymättöminä esitetyt kohtaamiset: Kertomuksia kohtaamisen tilasta taideperustaisessa toiminnassa.* (Pro gradu -tutkielma) Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201901181018>
- Alhanen, K., Soini, T. & Kangas, M.** (2015). *Dialoginen johtaminen ja vallankäyttö.* Dialogiakatemia. Haettu 21.2.2020 osoitteesta <https://dialogiakatemia.fi/2019/12/26/dialoginen-johtaminen-ja-vallankaytto/>
- Barone T. & Eisner, E.W.** (2012). *Arts based research.* Thousand Oaks: SAGE. doi: 10.4135/9781452230627
- Haapalainen R. & Niskanen N.** (2018, 19. tammikuu). Osallistava taide saa aikaan muutosta. Helsingin yliopisto. Uutiset ja tiedotteet. Kieli ja kulttuuri. Haettu 21.2.2020 osoitteesta <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/kieli-kulttuuri/osallistava-taide-aa-aikaan-muutosta>
- Haapalainen, R.** (2018). Utopioiden arkipäivää. Osallistumisen ja muutoksen paikkoja nykytaiteessa 1980–2011. (Väitöskirja). Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:IS-BN:978-951-51-4007-4>
- Hakola U., Mannerman L., Koffert T. & Koulu L.** (2009). *Valokuvan terapeuttinen voima.* Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Halla T., Karhunkorva R., Kärkkäinen S. & Paaskoski L.** (2019). *Metsäsuhdemenetelmä.* Metsämuseo Luston julkaisu 2. (s. 5–6). Haettu 21.2.2020 osoitteesta <http://www.lusto.fi/wp-content/uploads/metsasuhdemenetelma.pdf>
- Hiltunen M.** (2007). Yhteisöllinen taidekasvatus toimijana ja toiminnan tilana. *Synnyt / Origins*, 4(2), 1–22, Haettu 23.2.2020 osoitteesta <https://wiki.aalto.fi/display/Synnyt/2-2007>
- Jaakkola, E.** (2017). 6 tapaa saada kuvista voimaa vaikeassa elämäntilanteessa- Valokuva voi olla tie tunteisiin. Blogikirjoitus 22.3.2017. Haettu 24.2.2020 osoitteesta <https://hidastaelamaa.fi/2017/03/voimaannu-valokuvista-6-vinkkia/#-06fce348>
- Jokela, T.** (2015). Applied visual art for the North and the Arctic. *Arctic Art & Culture*, 2015(1). 44–49. Haettu 21.2.2020 osoitteesta <https://www.uarctic.org/media/1261958/arctic-art-and-culture.pdf>
- Jokela, T. & Huhmarniemi, M.** (2018). Art-based action research in the development work of arts and art education. Teoksessa G. Coutts, E. Härkönen, M. Huhmarniemi & T. Jokela (toim.), *The lure of Lapland – A handbook for arctic art and design. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C 59* (s. 9–23). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Laine, T.** (2010). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J., Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (s. 22–50) Jyväskylä: PS-kustannus.
- Savolainen, M.** (n.d.). *Voimauttavan valokuvan menetelmä.* Haettu 24.2.2020 osoitteesta: <http://www.voimauttavavalokuva.net/ menetelma.htm>
- Yankelovich, D.** (1999). *The magic of dialogue. Transforming conflict into cooperation.* London: Nicholas Brealey Publishing.